

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЧНИЙ
КАФЕДРА БІОЛОГІЇ ЛІСУ, МИСЛИВСТВОЗНАВСТВА ТА ІХТІОЛОГІЇ

Заповідна справа

Стислий конспект лекцій

освітній ступень **магістр**
спеціальності **091 «Біологія»**
освітньо-професійна програма **«Біологія»**

Розділ 1. Науково-теоретичні та організаційно-правові засади заповідної справи

Тема 1. Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмет і методи досліджень

Сутність природно-заповідної справи. Заповідна справа як наукова дисципліна. Поняття та зміст заповідної справи. Мета, завдання, об'єкт та предмет заповідної справи. Значення заповідних територій та об'єктів у збереженні біологічного різноманіття. Піонери і фундатори заповідної справи в Україні. Історія заповідної справи. Ідеології природно-заповідної справи. Етапи розвитку заповідної справи. Еволюція концептуальних засад охорони природи: заповідники, Червона книга, Зелена книга, поліфункціональні об'єкти (парки, біосферні резервати). Стан та перспективи заповідної справи в Україні та світі.

Тема 2. Заповідна справа у контексті збереження біологічного різноманіття

Збереження біорізноманіття як наукова і практична проблема. Основні поняття про біологічне і ландшафтне різноманіття. Рівні біорізноманіття (генетичний, видовий, екосистемний). Закономірності видового різноманіття. Біота: аборигена та адвентивна. Таксономічні та зоогеографічні релікти. Екосистеми: природні, квазіприродні та антропогенні. Основні причини втрати біологічного різноманіття. Темпи зміни флори і фауни. Зменшення таксономічної ємності угруповань, концепція зпустелювання. Необхідність збереження регіонального та глобального біологічного і ландшафтного різноманіття. Наукове забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Показники та індикатори біорізноманіття. Методи та система оцінки різноманіття.

Тема 3. Правове забезпечення заповідної справи в Україні

Поняття, об'єкти та джерела екологічного права. Предмет, принципи та функції екологічного права. Органи державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Органи спеціального державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Правове забезпечення заповідної справи в Україні. Джерела природоохоронного права. Право та форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Тема 4. Міжнародне співробітництво України у галузі заповідної справи.

Основні аспекти міжнародного співробітництва в галузі заповідної справи. Міжнародні Конвенції: мета, завдання, основні принципи (Конвенції про збереження різноманіття, СІТЕС, Рамсарська, Боннська, Бернська конвенції та інші). Цільові (тематичні) міжнародні угоди, сутність та характеристика найголовніших з них. Історія та причини створення Червоних книг та Червоних списків. Охоронні категорії видів та популяцій ЧКУ та МСОП. Критерії внесення видів до Червоних книг. Охорона раритетних видів та раритетних угруповань. Таксономічна ємність екосистем. «Гарячі» території (місця високої концентрації раритетів) як основа розвитку мережі природоохоронних територій.

Тема 5. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Система природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні. Природоохоронна територія. Поняття про категорії природоохоронних територій. Заповідання та заповідні території. Критерії відбору заповідних територій. Міжнародна кваліфікація природоохоронних територій. Національна кваліфікація природоохоронних територій. Природні та штучно створені території та об'єкти ПЗФ. Території та об'єкти ПЗФ міжнародного, загальнодержавного та місцевого значення. Олігофункціональні та поліфункціональні території та об'єкти ПЗФ. Характеристика природоохоронних територій України. Відповідність категорій територій та об'єктів ПЗФ категоріям МСОП. Удосконалення категоріальної структури природно-заповідного фонду України.

Розділ 2. Організація заповідної справи в Україні

Тема 6. Сучасний стан, структура та зонально-регіональні особливості ПЗФ України та світу

Загальна характеристика природно-заповідного фонду України. Зонально-регіональний огляд природно-заповідних територій та об'єктів України. Природоохоронні території лісової, лісостепової і степової зон України. Заповідники та природні парки Карпат. Транскордонні природоохоронні території та об'єкти. Характеристика природно-заповідного фонду Запорізької області. Природоохоронні території світу.

Тема 7. Управління, забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду України

Управління в галузі організації, охорони та функціонування ПЗФ України. Завдання та функції Департаменту заповідної справи. Завдання та функції Департаменту охорони природних ресурсів. Державний облік біотичного різноманіття. Принципи ведення державних кадастрів рослинного та тваринного світу, об'єктів природно-заповідного фонду. Режими збереження екосистем. Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Державний контроль за дотриманням встановленого режиму заповідних територій. Служба державної охорони природно-заповідного фонду України, її склад і повноваження. Громадський контроль за дотриманням природоохоронного режиму. Впровадження системи управління територіями та об'єктами ПЗФ з урахуванням вимог міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18000. Менеджмент екосистем.

Тема 8. Створення та проектування територій природно-заповідного фонду

Мета та завдання створення об'єктів природно-заповідного фонду. Резервування природних територій. Етапи створення територій природно-заповідного фонду. Проектування природно-заповідних територій після їх створення. Поліфункціональне значення заповідних екосистем та оптимізація їх охоронного режиму. Функції заповідних екосистем різних категорій та їх оцінка. Панбіоцентрична та панекоцентрична тенденції розвитку заповідання та концепції біологічної стратегії охорони природи.

Тема 9. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій та екомережі України

Поняття про територіальну організацію ПЗФ. Функціональне зонування територій та об'єктів ПЗФ. Формування мережі природоохоронних територій. Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика. Території та об'єкти ПЗФ, як елементи національної екомережі. Реалізація Загальнодержавної програми формування екологічної мережі: концепція, основні засади створення, критерії і принципи формування екомережі України. Зв'язок національної екомережі з Паневропейською екомережею. Території ПЗФ, що входять до складу основних широтних та меридіальних коридорів національної екомережі: Азово-Чорноморського, Степового, Галицько-Слобожанського, Поліського, Дніпровського, Дністровського, Карпатського та ін. Смарагдова смуга Європи, легені Європи та інші транскордонні ініціативи.

Тема 10. Правове регулювання використання природоохоронних територій України. Природоохоронна діяльність у межах ПЗФ

Пріоритет захисту території та пріоритет збереження. Території протекційної та консерваційної охорони. Тимчасові пріоритети. Загальний порядок використання та контролю територій та об'єктів ПЗФ. Наукові дослідження територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Відновлення екосистем та їх компонентів: покращання якості природних ділянок; адаптація режиму, в тому числі господарських заходів до потреб пріоритетних об'єктів охорони; створення нових природних ділянок; збільшення площі існуючих природних ділянок; створення нових популяцій окремих видів або їх активне збільшення в існуючих екотопах (реінтродукція). Літопис природи. Концепція збалансованого розвитку в контексті охорони природи. Сфери розвитку заповідної справи: еколого-правова, еколого-економічна, еколого-соціальна, природозахисна. Рекреаційна діяльність у межах природно-заповідного фонду. Збереження та відновлення етнічних традицій природокористування. Принципи і напрями розвитку екологічної освіти в установах природно-заповідного фонду України. Участь громадськості у природоохоронній діяльності. Види та склад правопорушень природоохоронного законодавства. Юридична відповідальність за правопорушення законодавства про природно-заповідний фонд. Порядок обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення природоохоронного законодавства. Порядок притягнення до відповідальності порушників природоохоронного законодавства. Правове регулювання зеленого туризму.